

เจตจำนงเสรี : ฐานของแนวคิดเชิงมนุษยนิยม

Free will: The Foundation of the Structural Concept of Leadership

พระครูภาวนาวัฒนบัณฑิต วิ. (มันจะนา)

Phrakhrubhavanavattthanabundit Vi. (Manjana)

ธรรมสถานมูลนิธิพุทธหามาตต

Buddhamahametta

E-mail: vipassanathai2557@gmail.com

บทคัดย่อ

กรณีที่เรามีความต้องการที่จะให้ความต้องการอย่างหนึ่งเป็นเจตจำนงและประสบความสำเร็จ เจตจำนงที่เกิดขึ้นเรียกได้ว่าเป็นเจตจำนงเสรีเพราะถูกกำหนดให้เป็นไปตามความต้องการระดับที่สองที่เรา มี กล่าวอีกนัยหนึ่งเราควบคุมการกระทำของเราเองมิได้ปล่อยให้ไปตามยถากรรม การเรียกกรณีเช่นนี้ว่าเป็นการมีเจตจำนงเสรีนับว่าเหมาะสมเพราะในเมื่อการกระทำที่เรากำหนดเองเราเรียกว่าเป็นการกระทำอย่างเสรี เราก็ย่อมกล่าวได้ว่าเจตจำนงที่เกิดจากการกำหนดของเราเป็นเจตจำนงเสรี กรณีที่เราพยายามที่จะกำหนดให้ความต้องการอย่างหนึ่งเป็นเจตจำนงแต่ไม่ประสบความสำเร็จเพราะไม่อาจต้านความปรารถนาที่แรงกว่าได้ เจตจำนงที่เกิดขึ้นไม่ใช่เจตจำนงอิสระเพราะไม่อยู่ในการบังคับบัญชาของเรา กรณีที่เราปล่อยให้มีการกระทำที่เป็นไปตามความปรารถนาที่แรงกว่า คือ กรณีที่เราไม่ใช้ศักยภาพที่เรา มี การกระทำที่เกิดขึ้นไม่ได้มาจากความพยายามที่จะควบคุมตนเองจึงไม่ใช่การกระทำที่เกิดจากเจตจำนงเสรี

ขอให้สังเกตว่าการแยกความแตกต่างระหว่างการกระทำที่เกิดจากเจตจำนงเสรีและการกระทำที่ไม่ได้เกิดจากเจตจำนงเสรีเช่นนี้ไม่ต้องอาศัยประเด็นว่ามนุษย์เราถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมและพันธุกรรมหรือไม่ ประเด็นนี้จึงถูกมองว่าไม่เกี่ยวกับปัญหาเรื่องมนุษย์มีเจตจำนงเสรีหรือไม่ สมมติว่าเป็นความจริงว่าการกระทำของมนุษย์สืบสาเหตุไปถึงที่สุดได้ว่ามีต้นเหตุจากปัจจัยสองอย่างนี้ แต่มนุษย์ก็ยังคงมีเจตจำนงเสรีได้ “เสรีภาพ” เป็นคำที่หอมหวานชวนให้ใฝ่หาของ “คนรุ่นใหม่” และมนุษย์ในยุคที่ระบอบการเมือง การปกครองแบบประชาธิปไตยแบ่งบานในประชาคมโลก แม้แต่ในด้านเศรษฐกิจการค้ายังระบุถึง “การค้าเสรี” ที่ต้องไม่มีการปิดกั้นด้วยมาตรการการกีดกันทางการค้าใดๆ อย่างไรพรมแดน มนุษย์ทุกคนแสวงหาเสรีภาพ อยากได้มาซึ่งเสรีภาพ ในขณะเดียวกัน ความพยายามไขว่คว้าเพื่อให้ได้มาซึ่งเสรีภาพก็อาจนำมาซึ่งภาวะที่ปราศจากเสรีภาพ

คำว่า “เสรีภาพ” มีความหมายที่กว้างมากเป็นความหมายเชิงนามธรรมที่ซ่อนเร้นอยู่ในความเป็นรูปธรรมของการกระทำที่อิสระ ดังนั้นถ้าจะให้คำจำกัดความในความหมายเดียว เป็นเรื่องที่แคบจึงมีผู้ให้ความหมายของคำว่า “เสรีภาพ” ไว้แตกต่างกันออกไปมากมาย ความหมายที่ธรรมดาที่สุดของคำว่า “เสรีภาพ” (freedom) ก็คือ “สภาวะที่ปราศจากการขู่เข็ญบังคับจากพลังภายนอก ดังนั้น “ทาส” จึงไม่มีเสรีภาพ เพราะมีผู้อื่นบังคับอยู่ตลอดเวลา ต่อเมื่อเขาได้รับการปลดปล่อย โดยมีสิทธิที่จะอยู่ในสังคมอย่างเสมอภาคกับผู้อื่น มีสิทธิที่จะทำงานของตนเอง จัดการกับผลิตผลของตน ตลอดจนชีวิตและทรัพย์สินของตนตามที่ตนเองเห็นสมควร จึงจะมีความหมายว่า เขามีเสรีภาพแล้ว

คำสำคัญ: เจตจำนงเสรี, ฐานแนวคิด, มนุษยนิยม

Abstract

In the case where we have the desire to give one desire as a will and succeed. The resulting will is called free will because it is determined according to the second-level desires that we have. In other words, we control our own actions and do not let them happen haphazardly. Calling such cases free will is appropriate because actions that we decide on our own are said to be free actions. We can say that the will that arises from our determination is free will. In cases where we try to impose a desire as a will but are unsuccessful because we cannot resist the stronger desire. The will that arises is not free will because it is not under our control. In cases where we allow actions to be taken in accordance with stronger desires. It is the case that we do not use the potential that we have. Actions that do not result from an effort to control oneself are not actions of free will.

Note that this distinction between free will and non-free will does not involve the question of whether we are genetically or environmentally determined. This issue is therefore seen as not related to the question of whether humans have free will or not. Suppose it is true that human actions can be traced to the ultimate cause of these two factors. But humans still have free will. “Freedom” is a fragrant word that invites the desire of the “new generation” and humans in an era of political regimes. Democratic governance blossoms in the global community. Even in the economic aspect, “free trade” is specified, which must not be blocked by any trade protection measures without borders. Every human being seeks freedom. Want to get freedom Meanwhile Striving for freedom can lead to a state of freedomlessness.

The word “freedom” has a very broad meaning, an abstract meaning hidden in the concreteness of free action. Therefore, if we were to define it in one meaning, It is a narrow matter, so there are many different definitions of the word “freedom”. The simplest meaning of the word “freedom” is “a state without the threat of external force. Therefore, a “slave” does not have freedom. Because there are others forcing me all the time. Only when he was released they have the right to live in society on an equal footing with others. Have the right to do your own work manage their produce as well as their own lives and property as they see fit Therefore it will mean He has freedom now.

Keywords: free will, Concept base, Humanism.

บทนำ

แนวคิดอย่างหนึ่งที่เสนอว่ามนุษย์มีเจตจำนงเสรี คือ แนวคิดที่ชี้ให้เห็นว่าการโต้เถียงประเด็นนี้ โดยพิจารณาว่าการกระทำของมนุษย์ทุกอย่างมีสาเหตุจากพันธุกรรมและสภาพแวดล้อมหรือไม่ นั่นเป็นการมองผิดประเด็น การที่มนุษย์มีเจตจำนงเสรีเป็นผลมาจากโครงสร้างทางจิตใจของมนุษย์ในด้านที่เกี่ยวกับความปรารถนาและการกระทำที่เกิดจากความปรารถนา อันเป็นโครงสร้างที่ต่างจากสัตว์ เมื่อเราเข้าใจโครงสร้างเช่นนี้แล้วจะทำให้เข้าใจลักษณะเฉพาะของความเป็นมนุษย์ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถมีเจตจำนงเสรีได้

ความต้องการและเจตจำนง

เมื่อเรามีการกระทำอย่างหนึ่งที่เราทำอย่างมีสติและมีได้ถูกบังคับ เราอาจกล่าวได้ว่าการกระทำนั้นมีเจตจำนงอย่างหนึ่งเป็นสาเหตุ เป็นแรงขับที่ทำให้มีการกระทำนั้น เช่น เมื่อเราตั้งใจข้ามถนนที่ทางม้าลาย เรามีเจตจำนงที่จะข้ามทางม้าลายเป็นสาเหตุ แน่นอนเราอาจกล่าวได้ว่าความต้องการที่จะข้ามทางม้าลายเป็นสาเหตุ กระนั้นก็ดีไม่ได้หมายความว่าความต้องการและเจตจำนงเป็นสิ่งเดียวกัน เมื่อเรามีความต้องการอย่างหนึ่งไม่ได้หมายความว่าเราจะเกิดเจตจำนงขึ้นโดยอัตโนมัติ ลองจินตนาการถึงกรณีที่เรามีความต้องการสองอย่างที่ขัดแย้งกัน เช่น ใจหนึ่งก็ต้องการข้ามถนนที่ทางม้าลาย อีกใจหนึ่งก็ไม่ต้องการเช่นนี้เพราะต้องเดินไปอีกไกลจึงจะถึงทางม้าลาย ในกรณีนี้เราไม่อาจกล่าวได้ว่าเรามีเจตจำนงสองอย่างเพราะจะกลายเป็นว่าเรามีการกระทำสองอย่างที่ขัดแย้งกันซึ่งเป็นไปไม่ได้ เมื่อในที่สุดเราตัดสินใจที่จะข้ามที่ทางม้าลายเพราะความต้องการที่จะทำเช่นนั้นแรงกว่าและได้เดินข้ามที่ทางม้าลายไป เราก็กล่าวได้ว่าการกระทำนี้เกิดจากเจตจำนงที่จะข้ามทางม้าลาย หรืออาจอธิบายอย่างละเอียดโดยโยงกับความต้องการที่ขัดแย้งกันได้ว่า เรามีทั้งความต้องการที่จะข้ามทางม้าลายและที่จะไม่ข้ามทางม้าลาย แต่ในที่สุดความต้องการที่จะข้ามทางม้าลายกลายเป็นเจตจำนงของเรา

ความต้องการสองระดับ

กรณีที่เรามีความต้องการขัดแย้งกันจะช่วยชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งเกี่ยวกับมนุษย์ เราอาจสังเกตด้วยตัวเองว่าเมื่อเรามีความต้องการสองอย่างที่ขัดแย้งกัน บางครั้งเราตระหนักว่าเรามีความต้องการที่ขัดแย้งกัน เพราะเราอาจบอกกับคนอื่นว่าเราตัดสินใจไม่ถูก ไม่รู้ว่าจะเลือกทำอะไรดี ในกรณีเช่นนี้เปรียบเหมือนกับเราลอยห่างออกจากตัวเราและสังเกตตัวเราเองจากภายนอก ยิ่งไปกว่านั้นเราสามารถที่จะต้องการให้ความต้องการหนึ่งในสองอย่างนั้นกลายเป็นเจตจำนงที่ส่งผลออกมาเป็นการกระทำ การกล่าวเช่นนี้ไม่แปลกหากเรานึกถึงว่าเราสามารถสร้างความต้องการที่เราไม่มีมาก่อนให้เกิดมีขึ้นมาได้ เช่น เรามีความรู้สึกเฉยนิ่ง ไม่ได้ต้องการที่จะทำอะไรทั้งสิ้น แต่เราตระหนักว่าพรุ่งนี้จะสอบและขณะนี้ไม่มีความต้องการที่จะทำอะไรทั้งสิ้น เราอาจจะพยายามใช้วิธีอ้างเหตุผลกับตัวเองหรือจินตนาการว่าหากไม่เตรียมสอบแล้วจะเกิดอะไรขึ้นเพื่อสร้างความต้องการที่จะดูหนังสือ การทำเช่นนี้บรรยายได้ว่าเราต้องการที่จะให้เกิดความต้องการที่จะดูหนังสือเตรียมสอบ หากเราต้องการที่จะทำให้เกิดความต้องการได้ก็ไม่แปลกอะไรที่เราจะสามารถต้องการให้ความต้องการที่มีอยู่แล้วกลายเป็นเจตจำนง กรณีเช่นนี้คือ กรณีที่เรามีความต้องการสองอย่างที่ขัดแย้งกัน สมมติว่าเรามีความต้องการที่ขัดแย้งกันว่า จะข้ามถนนที่ทางม้าลายหรือจะข้ามนอกทางม้าลาย และความต้องการที่จะไม่ข้ามทางม้าลายแรงกว่า ถ้าเราปล่อยให้เป็นไปตามอำเภอใจความต้องการที่แรงกว่าก็จะกลายเป็นเจตจำนงของเรา แต่สิ่งที่อาจเกิดขึ้น ก็คือเรามีความสำนึกในความเป็นพลเมืองดีที่ทำตามกฎหมายเกณฑ์ในการใช้ถนน กระนั้นก็ดีความต้องการที่จะไม่ข้ามทางม้าลายแรงกว่า เราไม่อยากเดินไปอีกไกล แต่ความสำนึกในสิ่งที่ถูกที่ควรทำให้เกิดความต้องการที่จะให้ความต้องการที่จะข้ามถนนชนะความต้องการที่จะไม่ข้าม เราอาจจะใช้วิธีอ้างเหตุผลกับตัวเองว่าควรทำในสิ่งที่ถูก อาจจะบอกตัวเองว่าเดินไปอีกนิดก็เป็นการออกกำลังกายไปในตัว ในที่สุดอาจลงเอยโดยการที่ความต้องการที่จะข้ามถนนแรงขึ้นจนกลายเป็นเจตจำนงที่จะข้ามถนน ในกรณีเช่นนี้เราประสบความสำเร็จที่จะกำหนดให้ความต้องการอย่างหนึ่งเป็นเจตจำนงที่นำไปสู่การกระทำ ย่อมกล่าวได้ว่าเจตจำนงที่เกิดขึ้นถูกกำหนดโดยตัวเราเอง หากเราไม่ประสบความสำเร็จและผลคือ เราข้ามนอกทางม้าลาย การกระทำของเราก็เป็นผลมาจากเจตจำนงที่เราไม่ได้เป็นผู้กำหนด แน่นอนว่าเจตจำนงนั้นคือความต้องการของเราเอง แต่ไม่ใช่เจตจำนงที่เราต้องการให้มี บ่อยครั้งที่เรามีความ

ต้องการที่ขัดแย้งกันแต่ปล่อยให้ความต้องการที่แรงกว่าพาไป กรณีเช่นนี้ก็เช่นกันเจตจำนงที่เกิดขึ้นไม่ได้เกิดจากการกำหนดของเรา เราไม่ได้กำหนดอะไรทั้งสิ้นเพราะเราปล่อยให้การกระทำเป็นไปตามความต้องการที่แรงกว่า

ความเข้าใจว่ามนุษย์มีความต้องการสองระดับเช่นนี้สอดคล้องกับความเข้าใจที่เรามีเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์ สัตว์ที่ไม่มีความคิดย่อมมีพฤติกรรมที่เป็นไปตามความต้องการที่แรงกว่า แต่การที่มนุษย์มีความคิดทำให้มนุษย์สามารถคิดวิเคราะห์ตัวเอง พิจารณาตนเองได้อย่างมีสติทำให้มีความต้องการระดับที่สองที่จะควบคุมความต้องการในระดับล่าง ในบางขณะเราอาจจะไม่ใช่ศักยภาพนี้แต่ปล่อยให้มีการกระทำไปตามอารมณ์ที่แรงกว่า ส่วนพฤติกรรมของสัตว์นั้นจะมีอยู่กรณีเดียว คือ เป็นไปตามความต้องการที่แรงกว่า กล่าวคือสิ่งที่คิดตรึงตรองไม่ได้มีความต้องการเพียงระดับเดียว

เจตจำนงเสรี

กรณีที่เรามีความต้องการที่จะให้ความต้องการอย่างหนึ่งเป็นเจตจำนงและประสบความสำเร็จเจตจำนงที่เกิดขึ้นเรียกได้ว่าเป็นเจตจำนงเสรีเพราะถูกกำหนดให้เป็นไปตามความต้องการระดับที่สองที่เรามี กล่าวอีกนัยหนึ่งเราควบคุมการกระทำของเราเองมิได้ปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรม การเรียกกรณีเช่นนี้ว่าเป็นการมีเจตจำนงเสรีนับว่าเหมาะสมเพราะในเมื่อการกระทำที่เรากำหนดเองเราเรียกว่าเป็นการกระทำอย่างเสรี เราก็ย่อมกล่าวได้ว่าเจตจำนงที่เกิดขึ้นจากการกำหนดของเราเป็นเจตจำนงเสรี กรณีที่เราพยายามที่จะกำหนดให้ความต้องการอย่างหนึ่งเป็นเจตจำนงแต่ไม่ประสบความสำเร็จเพราะไม่อาจต้านความปรารถนาที่แรงกว่าได้ เจตจำนงที่เกิดขึ้นไม่ใช่เจตจำนงอิสระเพราะไม่อยู่ในการบังคับบัญชาของเรา กรณีที่เราปล่อยให้มีการกระทำที่เป็นไปตามความปรารถนาที่แรงกว่า คือ กรณีที่เราไม่ใช่ศักยภาพที่เรามี การกระทำที่เกิดขึ้นไม่ได้มาจากความพยายามที่จะควบคุมตนเองจึงไม่ใช่การกระทำที่เกิดจากเจตจำนงเสรี

ขอให้สังเกตว่าการแยกความแตกต่างระหว่างการกระทำที่เกิดจากเจตจำนงเสรีและการกระทำที่ไม่ได้เกิดจากเจตจำนงเสรีเช่นนี้ไม่ต้องอาศัยประเด็นว่ามนุษย์เราถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมและพันธุกรรมหรือไม่ ประเด็นนี้จึงถูกมองว่าไม่เกี่ยวกับปัญหาเรื่องมนุษย์มีเจตจำนงเสรีหรือไม่ สมมติว่าเป็นความจริงว่าการกระทำของมนุษย์สืบสาวสาเหตุไปถึงที่สุดได้ว่ามีต้นเหตุจากปัจจัยสองอย่างนี้แต่มนุษย์ก็ยังคงมีเจตจำนงเสรีได้ “เสรีภาพ” เป็นคำที่หอมหวานชวนให้ใฝ่หาของ “คนรุ่นใหม่” และมนุษย์ในยุคที่ระบอบการเมือง การปกครองแบบประชาธิปไตยแบ่งบานในประชาคมโลก แม้แต่ในด้านเศรษฐกิจการค้ายังระบุถึง “การค้าเสรี” ที่ต้องไม่มีการปิดกั้นด้วยมาตรการการกีดกันทางการค้าใดๆ อย่างไรพรมแดน มนุษย์ทุกคนแสวงหาเสรีภาพ อยากได้มาซึ่งเสรีภาพ ในขณะเดียวกัน ความพยายามไขว่คว้าเพื่อให้ได้มาซึ่งเสรีภาพก็อาจนำมาซึ่งภาวะที่ปราศจากเสรีภาพ “เสรีภาพคืออะไร?” รองศาสตราจารย์ ดร.วริยา ชินวรรณ โณ นักวิชาการด้านอเมริกันศึกษาและ “เสรีภาพ” กับ “สิทธิมนุษยชน” ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ไว้อย่างน่าสนใจ ด้วยการแสวงหาคำตอบจากนักคิด นักปรัชญา ชื่นนำของโลกอย่างหลากหลาย (วริยา ชินวรรณ โณ, 2543)

คำว่า “เสรีภาพ” มีความหมายที่กว้างมากเป็นความหมายเชิงนามธรรมที่ซ่อนเร้นอยู่ในความเป็นรูปธรรมของการกระทำที่อิสระ ดังนั้นถ้าจะให้คำจำกัดความในความหมายเดียวเป็นเรื่องที่แคบจึงมีผู้ให้ความหมายของคำว่า “เสรีภาพ” ไว้แตกต่างกันออกไปมากมาย ความหมายที่ธรรมดาที่สุดของคำว่า “เสรีภาพ” (freedom) ก็คือ “สภาวะที่ปราศจากการขู่เข็ญบังคับจากพลังภายนอก (วริยา ชินวรรณ โณ, 2543: 1) ดังนั้น “ทาส” จึงไม่มีเสรีภาพ เพราะมีผู้อื่นบังคับอยู่ตลอดเวลา ต่อเมื่อเขาได้รับการปลดปล่อย

โดยมีสิทธิที่จะอยู่ในสังคมอย่างเสมอภาคกับผู้อื่น มีสิทธิที่จะทำงานของตนเอง จัดการกับผลิตผลของตนเอง ตลอดจนชีวิตและทรัพย์สินของตนเองตามที่ตนเองเห็นสมควร จึงจะมีความหมายว่า เขามีเสรีภาพแล้ว

ได้มีนักคิดนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงหลายคนให้ความหมายของคำว่า “เสรีภาพ” ไว้ดังต่อไปนี้

โรมัส ฮอบส์ นักปรัชญาชาวอังกฤษกล่าวว่า “เสรีภาพ” เป็นการปราศจากการคัดค้านเพราะทำให้เกิดความไม่พึงพอใจ การคัดค้านทำให้สิ่งที่มนุษย์พอใจได้พลัดพรากจากมนุษย์ไป การขัดขวางคัดค้านไม่ใช่เป็นสิ่งที่ไม่ดี ถ้าเป็นเรื่องของกฎหมาย กฎเกณฑ์ของสังคมทั้งหมด

รุสโซ นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสในกลุ่มสัญญาประชาคม แสดงความคิดเห็นว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาอย่างมีเสรีและเป็นไทแก่ตนเอง ไม่มีใครอื่นมาเป็นเจ้าของโดยไม่ได้รับความยินยอม เพราะการปฏิเสธเสรีภาพ ก็คือ “การปฏิเสธการเป็นมนุษย์” สิทธิในฐานะของการเป็นมนุษย์ และหน้าที่ของการเป็นมนุษย์ คือ มีเสรีภาพในการที่จะปฏิบัติตามหรือในการรับรู้สิทธิหรือเสรีภาพ

จอห์น ล็อก กล่าวว่า เสรีภาพ คือ สภาวะธรรมชาติที่มีสภาพเป็นเสรีโดยสมบูรณ์ในสภาวะนั้น มนุษย์เป็นผู้กำหนดการกระทำของตน คือ สิทธิของงานและทรัพย์สินสมบัติของตนเอง

จอห์น สจ๊วต มิลล์ ลงความเห็นไว้ว่า เสรีภาพประกอบด้วย เสรีภาพทางมโนธรรม เสรีภาพทางการแสดงความคิดเห็นและการปฏิบัติในที่แจ้งตราบได้ที่การปฏิบัตินั้นไม่เป็นภัยต่อสังคม เพราะ “เสรีภาพ” ต้องมีได้หมายถึง “การกระทำที่ขัดขวางหรือกระทบกระเทือนบุคคลอื่น ให้ได้รับความเดือดร้อน” จึงกำหนดขอบเขตเสรีภาพของมนุษย์ว่าคือการมีเหตุผลที่เกิดจากมโนธรรมของมนุษย์

อดัม สมิธ (Adam Smith: 1723-1790) นักปรัชญาและนักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษให้ความเห็นว่า บุคคลแต่ละคนมีธรรมชาติที่จะยกระดับของตนเอง ถ้าปล่อยให้มนุษย์ตามธรรมชาติผลพลอยได้ คือ สังคมโดยรวมจะเจริญขึ้น รัฐควรปล่อยให้แต่ละบุคคลได้ใช้พลังสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์

จึงกล่าวได้ว่าเสรีภาพที่ใช้ในความหมายทางจริยธรรมและสังคมหมายถึง สภาพที่เกิดจากความสัมพันธ์ของคนต่อคนหรือเงื่อนไขของชีวิตของคนในสังคม ทั้งนี้เพราะเสรีภาพ หมายถึง การดำเนินชีวิตโดยปราศจากอำนาจหรือแรงบังคับจากผู้อื่น คนๆ หนึ่งจะพูดถึงเสรีภาพได้เมื่อเขาสามารถเลือกจุดหมายของเขาเองได้ เขาสามารถเลือกสิ่งที่เขาพอใจได้และไม่เลือกสิ่งที่เขาไม่พอใจได้

ฌอง ปอล ซาร์ตร์ เน้นความสำคัญของเสรีภาพมาก โดยกล่าวว่า “มนุษย์คือเสรีภาพ” ความ เป็นสังคมและทุกอย่างอยู่ในเสรีภาพของมนุษย์ เสรีภาพอยู่เหนือสิ่งอื่นใด มนุษย์จำเป็นต้องมีเสรีภาพโดยสมบูรณ์ แต่เสรีภาพและความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่ต้องไปด้วยกัน เสรีภาพที่ปราศจากความรับผิดชอบ เป็นสิ่งที่ไร้ค่า

มนุษย์กับเสรีภาพเกี่ยวข้องกันอย่างไร? จากความหมายของคำว่า เสรีภาพ ที่ได้กล่าวมาจะ เห็นได้ว่า ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า เสรีภาพ ไว้หลายอย่าง จนเป็นที่กังวลงว่า ถ้าทุกคนมีเสรีภาพที่จะ ทำสิ่งใด ตามที่ตนเองอยากจะทำทุกอย่าง ก็จะมีปัญหาว่า เสรีภาพของตนเองก็อาจจะไปละเมิดเสรีภาพ ของผู้อื่นได้ เช่น ถ้าใครคนหนึ่งอยากจะไปขกหน้าคู่อริ เขาก็ต้องทำได้ หรือถ้าใครคนหนึ่งต้องการจะจัด งานวันเกิดแล้วส่งเสียงดังอีกทีรบกวนเพื่อนบ้านทั้งคืน เขาก็จะทำได้แต่การกระทำของเขานั้นก็เท่ากับ เป็นการรุกรานเสรีภาพของผู้อื่น

ด้วยเหตุนี้ นักคิดหลายคนจึงมีความเห็นว่าน่าจะมีการจำกัดการใช้เสรีภาพ เพื่อป้องกันมิให้ ปังเจกบุคคลใช้เสรีภาพของตนมากเกินไปละเมิดเสรีภาพของผู้อื่น ซาร์ตร์และ นักปรัชญาในกลุ่มอัตถิภาวนิยมจึงกำหนดให้เสรีภาพดำเนินควบคู่ไปกับความรับผิดชอบด้วย นอกจากนี้แล้ว เสรีภาพอาจถูกจำกัดโดยขนบธรรมเนียมประเพณี กฎหมายระบอบการปกครอง ฯลฯ ตลอดประวัติศาสตร์

ของมนุษยชาติที่ผ่านมา ได้มีการถกเถียงกันอยู่มากในเรื่องนี้ว่า เสรีภาพของมนุษย์ควรมีขอบเขตหรือไม่ และขอบเขตนั้นควรมีอยู่แค่ไหน หรือเสรีภาพต้องเป็นเสรีภาพที่ปราศจากขอบเขต

นอกจากนี้ ตลอดประวัติศาสตร์ของมนุษย์ที่ผ่านมาเช่นเดียวกัน ที่มีการต่อสู้ระหว่างกลุ่มคน 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายที่แสวงหาเสรีภาพ ซึ่งคือประชาชนและฝ่ายที่ต้องการจำกัดเสรีภาพของประชาชน ซึ่งส่วนใหญ่ มักเป็นผู้ปกครองสังคมนั่นเอง แต่ไม่ว่าเหตุการณ์จะเป็นอย่างไรก็ตาม ในที่สุดแล้วเสรีภาพก็ได้รับชัยชนะ เมื่อมองดูเหตุการณ์ในปัจจุบันนี้ โลกสมัยใหม่มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ประเทศที่เคยปกครอง ด้วยระบอบเผด็จการและระบอบคอมมิวนิสต์ต่างก็เลือกใหม่ และแสวงหาเสรีภาพภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งให้เสรีภาพแก่ประชาชนมากกว่าการปกครองระบอบอื่นๆ

หลักคิดเกี่ยวกับปรัชญาเสรีภาพของนักคิดต่างๆ ได้แก่

(1) ปรัชญาเสรีภาพของเพลโต ผู้ซึ่งเสนอหลักการปกครองโดยราชาปราชญ์ (Philosopher King) หรือระบอบการปกครองแบบอภิชนาธิปไตย (aristocracy) ทั้งนี้เพราะเพลโตเห็นจุดอ่อนของระบอบการปกครองแบบกรีก เอเธนส์ในสมัยนั้น ที่ปกครองแบบประชาธิปไตยโดยตรง แล้วเกิดสภาวะความปั่นป่วนวุ่นวายพร้อมๆ กับการสงครามระหว่างนครรัฐเอเธนส์กับนครรัฐสปาร์ตาที่เรียกว่า สงครามเพโลโพนีสเซียน (Peloponesian War) ในที่สุดจบลงด้วยความพ่ายแพ้ของนครรัฐเอเธนส์ ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ชาวเอเธนส์เคยภาคภูมิใจก็สิ้นสุดลง พร้อมกับการล่มสลายของนครรัฐเอเธนส์

เพลโตรู้สึกผิดหวังในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และความผิดหวังของเขาเพิ่มมากขึ้นเมื่อมีการประหารชีวิตโสกราตีส ซึ่งเป็นทั้งครูและเพื่อนของเพลโต โสกราตีส ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ของโลก ซึ่งถูกประหารชีวิตเพียงเพราะไปกล่าวโจมตีระบอบประชาธิปไตยของเอเธนส์ ทำให้ฝ่ายปกครองของเอเธนส์ไม่พอใจอย่างมาก จึงจับโสกราตีสมาคุมขังไว้ และเสนอข้อต่อรองว่าจะให้อิสระภาพแก่โสกราตีสก็ต่อเมื่อ เขายอมสัญญาว่า จะเลิกโจมตีระบอบประชาธิปไตยของเอเธนส์เท่านั้น แต่โสกราตีสไม่ยินยอม เขาคิดว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองโดยคนจำนวนมาก จึงเป็นการปกครองโดยขาดคุณธรรมและขาดความเป็นธรรมอย่างแน่นอนและโสกราตีสเห็นว่า คนๆ หนึ่ง มีพันธะต่อสังคมเขายอมมอบชีวิตให้รัฐ แต่จะไม่ยอมสูญเสียสัจธรรมของตนเองไป

หลักการเกี่ยวกับเสรีภาพของเพลโต ได้เริ่มต้นมาจากการปูพื้นฐานว่าด้วย (1) ธรรมชาติของมนุษย์ที่ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ร่างกายและจิตหรือวิญญาณ ซึ่งแยกจากกันอย่างอิสระ สำหรับเพลโตแล้ว จิตหรือวิญญาณเป็นส่วนสำคัญยิ่งกว่าร่างกาย จิตหรือวิญญาณเป็นผู้สั่ง ผู้บังคับ ร่างกายเป็นผู้ถูกใช้ให้ทำตามที่จิตหรือวิญญาณต้องการ จิตหรือวิญญาณนี้ยังแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) ส่วนของเหตุผล (reason) (2) ส่วนของความกล้าหาญ (courage) และ (3) ส่วนของตัณหา (appetite)

เพลโตได้เชื่อมโยงวิญญาณทั้ง 3 ระดับนี้ เข้ากับชนชั้นและหน้าที่ของคนใน “รัฐอุดมคติ” ของเขา ถ้าจิตใจของบุคคลใดถูกครอบงำด้วยเหตุผล เป็นคนมีเหตุผล มีหลักเกณฑ์บุคคลผู้นั้นถูกจัดให้อยู่ในชนชั้นปกครอง ถ้าจิตใจของผู้ใดถูกครอบงำด้วยความกล้าหาญ บุคคลผู้ผู้ปกครองถูกจัดให้บุคคลผู้นั้นอยู่ในชนชั้นทหารหรือนักรบ ส่วนผู้ที่มีจิตถูกครอบงำด้วยตัณหา บุคคล ประชาชน นั้นสมควรอยู่ในชนชั้นระดับล่าง คือ เป็นชาวนา พ่อค้า ช่างฝีมือ กรรมกร

ชนชั้นทั้ง 3 ระดับนี้ จะต้องรู้จักชนชั้นและหน้าที่ของตน ไม่ไปก้าวร้าวกันมีความอดกลั้น (temperance) สังคมจึงจะสงบสุข และเกิดความยุติธรรมในสังคม ซึ่งมีความหมายว่า “การให้ทุกคนตามส่วนที่พึงได้รับ” การอยู่ร่วมกันแบบแบ่งแยกหน้าที่การงานกันทำตามความถนัดของบุคคลแต่ละคนในสังคม (division of labor) นำไปสู่ความดีของส่วนรวม (common good) ซึ่งหมายความว่า คนใน

สังคมมีความปรารถนาาร่วมกันที่จะสร้างสรรค์สังคมให้เป็นสังคมที่มีคุณค่า และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข รัฐที่สามารถสนองความต้องการของสังคมได้อย่างสมบูรณ์ เป็นรัฐที่สมบูรณ์แบบ หรือรัฐอุดมคติโดยมีราชาปราชญ์เป็นผู้ปกครอง การที่คนสามารถใช้ชีวิตไปตามความถนัดของตนและรัฐทำหน้าที่สนับสนุน การพัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคลในถึงที่สุด แล้วจึงแบ่งหน้าที่กันทำไปตามชนชั้นของตน เฟลโตถือว่า เป็นสังคมที่เป็นธรรม

(2) ปรัชญาเสรีภาพของจอห์นล๊อค นักคิดที่ให้ความสำคัญแก่ “เสรีภาพ” มาก โดยเริ่มจากการศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์ในสภาวะธรรมชาติ ล๊อค อธิบายว่า มนุษย์ทุกคนเป็นอิสระต่อกันในสภาวะ ธรรมชาติและมีฐานะเท่าเทียมกัน ไม่มีผู้ใดจะทำอันตรายชีวิตเสรีภาพ หรือทรัพย์สินของมนุษย์คนใดได้ โดยแท้จริงแล้ว มิใช่ว่ามนุษย์จะเห็นแก่ตัวไปทุกอย่างเพราะนอกจากจะทำเพื่อตัวเองแล้วมนุษย์ยังทำงาน เพื่อคุณประโยชน์แก่ผู้อื่น และมีการให้ความร่วมมือซึ่งกันและกันในการประกอบกิจการต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ ร่วมกัน ซึ่งความคิดนี้ตรงกันข้ามกับนักคิดกลุ่มสัญญาประชาคมคนอื่นๆ เช่น โทมัส ฮ๊อบส์ ที่เชื่อว่า มนุษย์ โดยพื้นฐานแล้วมีความเห็นแก่ตัว แต่ล๊อคเชื่อว่ามนุษย์ไม่ได้มีความเห็นแก่ตัวเป็นพื้นฐาน

มนุษย์รู้จักมีเหตุผลที่จะรู้ว่า ถ้าให้มนุษย์ดำรงอยู่ตามธรรมชาติโดยไม่มีสังคม ไม่มีองค์กรในการ บริหาร ไม่มีอำนาจในการวินิจฉัยเรื่องราวหรือปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ ให้เป็นไปตามกระบวนการ ยุติธรรม ไม่มีระเบียบแบบแผนหรือมาตรการร่วมที่ยอมรับ ร่วมกันในการลงโทษผู้กระทำความผิด ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้สังคมมีระเบียบ และเพื่อให้การอยู่ร่วมกันมีความสงบสันติ มนุษย์จึงร่วมกันเรียกร้องให้มีสถาบัน นิติบัญญัติ ทำหน้าที่ออกกฎหมาย สถาบันบริหาร ทำหน้าที่บังคับใช้กฎหมายให้เกิดความเป็นธรรมและ สถาบันตุลาการทำหน้าที่ พิทักษ์รักษากฎหมายนั้นให้ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อวางไว้ซึ่งความเป็นธรรมในสังคมรวม เป็นอำนาจอธิปไตยหรืออำนาจในการปกครอง ด้วยการทำสัญญาประชาคมต่อกันระหว่างปวงชนกับ ผู้ปกครอง

ดังนั้น จึงไม่มีมนุษย์คนใดยอมมอบอำนาจทางการเมืองให้แก่ใครโดยตนเองไม่ยินยอม การยอมมอบเสรีภาพตามธรรมชาติของปวงชนให้แก่ผู้ปกครองก็กระทำโดยการทำสัญญาประชาคม

ทั้งนี้เพราะล๊อคถือว่า กฎหมาย คือ สิ่งที่ปกป้องเสรีภาพของประชาชน ไม่ใช่สิทธิเสรีภาพ ล๊อคย้ำว่า เมื่อปราศจากกฎหมายก็ปราศจากเสรีภาพ (When there is no law, there is no freedom.)

ประชาชนที่เข้าร่วมในกติกาสัญญาประชาคมนี้ยอมรับการปกครองเป็นแบบเดียวและเห็นพ้อง ต้องกันโดยถือเสียงข้างมาก (majority) เป็นเสียงรวม ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญเพราะว่าถ้าสังคมจะต้อง แสดงตนเป็นหน่วยเดียว (unit) แล้วก็ต้องมีความเห็นตรงกัน ไม่คิดเห็นค้านกันและเป็นธรรมดาที่ สังคมจะต้องเคลื่อนไหวไปในทิศทางที่ “แรงผลักดันมากกว่านำไป” ซึ่งก็คือความยินยอมของเสียงข้าง มากในสังคมนั่นเอง

หลักปรัชญาของล๊อคจึงเรียกว่า “เสรีนิยมประชาธิปไตย (democracy)” เป็นปรัชญาที่เน้น ความสำคัญของประชาชน มากกว่าผู้ปกครอง โดยชี้ให้เห็นว่า ความเป็นประชาธิปไตยนั้น แรกเริ่มเดิมที เกิดขึ้นที่จิตใจมนุษย์แต่ละคน โดยยึดหลักที่ว่า ความพอใจของประชาชน คือ กฎหมาย

สิทธิและเสรีภาพที่สำคัญของประชาชน ก็คือสิทธิในการควบคุมองค์กรหรือสถาบันการปกครอง ล๊อคสนับสนุนให้ประชาชนต่อต้านรัฐบาล ถ้ารัฐบาลปกครองโดยใช้อำนาจกับประชาชนกดขี่ประชาชน

(3) หลักปรัชญาเสรีภาพของฌอง ปอล ซาร์ต ได้เสนอหลักการว่า มนุษย์มีเสรีภาพในการ เลือกที่จะเป็น เลือกที่จะกระทำ เลือกที่จะปฏิเสธที่จะไม่ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ โดยการเลือกนี้ปลอดจาก พันธนาการของกฎระเบียบประเพณีของสังคมที่คนรุ่นก่อนได้บัญญัติไว้ปลอดจากอำนาจของพระเจ้า หรือชะตากรรมใดๆ ปลอดจากเหตุจูงใจ หรือแรงกระตุ้นปลอดจากจิตใต้สำนึก และสิ่งแวดล้อม ทุกสิ่งทุก

อย่างเกิดจากการตัดสินใจในการกระทำของมนุษย์เอง เพราะมนุษย์นั่นเองที่เป็นผู้ให้คุณค่าให้ความหมายแก่สิ่งต่างๆ ในโลก

ธาตุแท้ของมนุษย์ คือ “เสรีภาพ” เสรีภาพที่แท้จริงของมนุษย์ คือ การไม่ยอมจำนนต่อสภาวะของตนเอง และพยายามที่จะเอาชนะ หรือเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขสภาพแวดล้อมนั้น มนุษย์ไม่สามารถที่จะเป็นทาสในบางเวลาและมีเสรีภาพในบางเวลา แต่เขาจะต้องมีเสรีภาพตลอดเวลา และถ้าหากไม่มีเสรีภาพก็ไม่มีตลอดไปโดยสมบูรณ์เช่นเดียวกัน แต่ถ้าหากเป็นเช่นนั้น มนุษย์ก็ไม่ใช่มนุษย์ ทั้งนี้เพราะ “มนุษย์ คือ เสรีภาพ”

เสรีภาพ กับความรับผิดชอบเป็นของคู่กัน ความรับผิดชอบแบ่งออกเป็น 2 ประการ ได้แก่

(1) ความรับผิดชอบต่อตนเอง ชาร์ตร์ เชื่อว่ามนุษย์เกิดมาอย่างว่างเปล่า ไม่มีอะไรติดตัวมาเลย ดังนั้น มนุษย์จึงมีความรับผิดชอบที่จะสร้างตัวเองให้เป็น “อะไรอย่างหนึ่ง” ตามความต้องการของตน แต่มนุษย์ก็มีความคิด สามารถคิดได้ว่า สิ่งใดควรปฏิบัติให้เหมาะสมแก่ตนเอง

(2) ความรับผิดชอบต่อโลก ต่อสังคม เนื่องจากว่ามนุษย์ไม่สามารถอยู่คนเดียวได้ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การตัดสินใจของมนุษย์แต่ละคน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวเพียงใดก็ย่อมมีผลกระทบ ต่อผู้อื่นบ้างไม่มากนักน้อย เสรีภาพของคนๆ หนึ่งขึ้นอยู่กับเสรีภาพของคนอื่นๆ คน ความรับผิดชอบในประเด็นนี้ จึงป้องกันมนุษย์ไม่ให้ทำอะไรตามใจชอบ และก่อความสังคมให้วุ่นวาย แนวคิดปรัชญาเสรีภาพของชาร์ตร์จึงช่วยยกระดับคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ และปลูกให้มนุษย์มีชีวิตชีวาขึ้นมาและ เกิดความภาคภูมิใจในเสรีภาพของตนเอง พร้อมกับความภาคภูมิใจในความเป็นมนุษย์ของตน.

เพราะฉะนั้นแนวคิดด้วยเรื่อง “เสรีภาพ” และอิสรภาพดังกล่าวทำให้มนุษย์ตระหนักถึงคุณค่าของตนเองในความเป็นมนุษย์ภายใต้พื้นฐานที่ว่า มนุษย์มีเสรีภาพพร้อมกับการเกิดมา เมื่อตระหนักได้ดังนี้แล้ว จึงจะทำให้มนุษย์หันมาตรวจสอบวิถีแห่งการดำรงอยู่ของตนเองด้วยวิถีแห่งปรัชญามากขึ้นกว่าการมองเห็นชีวิตของตนเองผูกชะตาอยู่กับโชครวนแห่งวัตถุซึ่งทำให้เราหลงเดินทางไกลแสนไกล และห่างจุดหมายที่แท้จริงออกไปทุกขณะ เราจึงควรศึกษาแนวคิดเชิงมนุษยนิยมด้วย เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของเจตจำนงเสรีในฐานะเป็นพื้นฐานในการทำให้แนวคิดเชิงมนุษยนิยมสมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้น

เจตจำนงเสรีในฐานะพื้นฐานของแนวคิดเชิงมนุษยนิยม

แนวคิดแบบมนุษยนิยมแบ่งย่อยเป็นหลายแนวคิดแต่อาจแบ่งได้เป็นสองแนวคิดใหญ่

แนวคิดแรก คือ แนวคิดแบบมนุษยนิยมที่ไม่เชื่อในศาสนา (Secular humanism) ซึ่งเป็นแนวคิดแบบมนุษยนิยมที่เชื่อมั่นในศักดิ์ศรีและศักยภาพความเป็นมนุษย์โดยไม่ให้ความสำคัญหรือปฏิเสธคำสอนทางศาสนา เช่น แนวคิดของฌอง ปอล ซาร์ตร์ (Jean-Paul Sartre, ค.ศ. 1905-1980) ที่เชื่อมั่นในเสรีภาพของมนุษย์ในการกระทำสิ่งต่างๆ แต่เสรีภาพนั้นต้องมาพร้อมกันความรับผิดชอบ, แนวคิดแบบคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx, ค.ศ. 1818-1883) ที่เห็นว่า “ศาสนาเป็นเหมือนยาฝิ่น” เพราะศาสนาเป็นเหมือนยาเสพติดที่ทำให้มนุษย์ผู้เสพคลายความทุกข์ในขณะเสพและหลีกเลี่ยงหนีการเผชิญหน้ากับปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตตามแนวคิดของมาร์กซ์ คำสอนของศาสนาที่สอนให้มนุษย์เชื่อว่าชีวิตนี้แม้จะทุกข์ยาก แต่หากทำดีตามคำสอนก็จะได้ผลตอบแทนที่ดีในโลกหน้า ทำให้มนุษย์ผู้ศรัทธาหนีถือศาสนาก็หนีหายอมรับชะตากรรมความทุกข์ยากลำบากในโลกโดยไม่คิดแก้ไขให้ดีขึ้น หวังแต่ความสุขในโลกหน้าจากการทำความดีโลกนี้ ทั้งที่มนุษย์เองมีศักยภาพที่จะเปลี่ยนแปลงชีวิตในโลกปัจจุบันให้ดีขึ้นได้โดยไม่ต้องรอชีวิตหลังความตาย

แนวคิดที่สอง คือ แนวคิดแบบมนุษยนิยมที่เชื่อในศาสนา (Religious humanism) ซึ่งเป็นแนวคิดแบบมนุษยนิยมที่เชื่อมั่นในศักดิ์ศรีและศักยภาพความเป็นมนุษย์ แต่เชื่อว่ามนุษย์จะพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์ได้ก็แต่โดยอาศัยหลักคำสอนทางศาสนา เช่น แนวคิดแบบมนุษยนิยมทางคริสต์ศาสนา (Christian Humanism) ซึ่งเป็นแนวคิดทางคริสต์ศาสนาที่ไม่ได้เชื่อว่า ทุกอย่างต้องรอให้ถูกดลบันดาลจากพระเจ้า แนวคิดนี้เห็นว่าการรอให้พระเจ้าดลบันดาลสิ่งต่างๆ ให้เกิดขึ้นกับมนุษย์เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องตามคำสอนทางศาสนา มนุษย์เราต้องกระทำการต่างๆ ด้วยตนเองในการยับยั้งสงคราม อาชญากรรม ความโหดร้ายต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต มนุษย์มีศักยภาพที่น่าทึ่ง มีเสรีภาพที่จะเลือกในสิ่งที่เราทำ สังคมและโลกที่เราอาศัยอยู่ขึ้นอยู่กับกระทำของเรา และเราเองต้องรับผิดชอบต่อสิ่งเหล่านั้น

แม้แนวคิดแบบมนุษยนิยมจะสามารถแบ่งย่อยเป็นหลายแนวคิด แต่ก็มีแนวคิดพื้นฐานที่เหมือนกันคือ

1. เชื่อในศักยภาพของมนุษย์ในการแสวงหาความจริงและคำตอบในปัญหาต่างๆ มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพในการเข้าใจความจริงหรือความรู้ต่างๆ ไม่มีใครสามารถอ้างได้ว่าเป็นเจ้าของความรู้หรือความจริงสูงสุดที่มนุษย์ผู้ใดไม่สามารถเข้าใจเพียงคนเดียวหรือกลุ่มบุคคลเดียว เช่น ความรู้ความสามารถพิเศษในการติดต่อกับพระเจ้า หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์
2. เชื่อในการใช้เหตุผลและวิธีการทางวิทยาศาสตร์
3. เชื่อว่า ความหมาย คุณค่า และเป้าหมายของมนุษย์สามารถพบได้ในชีวิตปัจจุบันไม่ใช่ตายไปแล้ว
4. เชื่อว่ามนุษย์มีเสรีภาพในการกระทำการต่างๆ แต่มนุษย์ต้องมีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนเองกระทำ
5. เชื่อในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่คิดค้นโดยมนุษย์เพื่อตอบสนองความต้องการและการแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตของมนุษย์
6. เชื่อในระบอบประชาธิปไตย หลักสิทธิมนุษยชน การมีเสรีภาพอย่างเท่าเทียม

การประยุกต์

แนวคิดแบบมนุษยนิยมเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ในการใช้เหตุผลในการค้นคว้าหาความรู้หรือความจริงโดยตัวมนุษย์เอง ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างชีวิตและสังคมที่ดีของมนุษย์

ความเชื่อดังกล่าวมาจากแนวคิดพื้นฐานว่าคุณค่าของมนุษย์มาจากการใช้เหตุผล (reason) ความมีอิสระทางความคิดและการกระทำโดยไม่ถูกครอบงำโดยผู้อื่น (autonomy) และความรู้จักข้างสงสัย ซักถามและแสวงหาคำตอบ (scepticism) ของมนุษย์

เมื่อมนุษย์เชื่อมั่นในการใช้เหตุผลของตนในการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับตนเอง โลก การสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ เช่น เทคโนโลยี ระเบียบ กฎหมายในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม มนุษย์ก็ต้องพร้อมที่จะรับผิดชอบต่อการใช้เหตุผลในการค้นพบและสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เหล่านั้น ซึ่งต่างจากความเชื่อว่าทุกอย่างในชีวิตมนุษย์ไม่ได้เป็นผู้กำหนดเองแต่ถูกกำหนดจากปัจจัยภายนอก เช่น พระเจ้า ชะตากรรม พรหมลิขิต สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในแง่นี้มนุษย์ก็ไม่ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งใดๆ เลยปล่อยให้มันเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของปัจจัยภายนอกเพียงอย่างเดียว

เมื่อมนุษย์พร้อมที่จะยอมรับความผิดพลาดจากการใช้เหตุผลของมนุษย์ ย่อมแสดงว่า มนุษย์ทุกคนผิดพลาดได้ สิ่งที่คุณหนึ่งคิดไม่จำเป็นต้องถูกต้องเสมอไป ไม่มีใครสามารถจะบอกว่าตัวเองถูกต้องเสมอ ทุกสิ่งสามารถผิดได้และหักล้างได้โดยเหตุผลของผู้อื่น เช่น ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่ถูกหักล้างโดยทฤษฎีใหม่และเปลี่ยนแปลงไปตลอด

ด้วยเหตุนี้ การใช้เหตุผลของมนุษย์จึงถูกขับเคลื่อนด้วยสองอย่าง คือ การวิพากษ์(criticism) และการรู้จักสงสัย (scepticism) ข้ออ้างถึงสิ่งต่างๆ หรือความรู้ในสิ่งต่างๆ สามารถพิสูจน์ได้ว่าผิดเสมอ ไม่มีผู้ใดอ้างได้ว่า ความรู้ที่ตนเองค้นพบหรือคิดค้นขึ้นเป็นความจริงที่ถูกต้องนิรันดร์ ไม่สามารถหักล้างได้ ดังนั้น ความรู้ในทัศนะแบบมนุษยนิยมจึงมีลักษณะสาธารณะหรือมีลักษณะเป็นวัตถุวิสัย (objective) กล่าวคือสามารถพิสูจน์ แสดงเหตุผลสนับสนุน อธิบายให้ทุกคนเข้าใจได้ ไม่ใช่เป็นความรู้ที่อ้างว่ามาจาก การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลหนึ่งมีอำนาจพิเศษต่างจากมนุษย์ผู้อื่นในการรับรู้ถึงความรู้นั้นๆ และความรู้ นั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเสมอ เช่น คำสอนหรือการตีความคำสอนทางศาสนาที่นักบวชมักอ้างว่าได้รับการ เปิดเผยของพระเจ้าหรือสัมผัสพิเศษ ดังนั้นความรู้ในแบบมนุษยนิยมมีลักษณะสำคัญที่เด่นชัดอยู่ที่พลังที่ ขับเคลื่อนให้ความรู้นั้นก้าวหน้า คือ ความเป็นสากลในวิธีการได้มาซึ่งความรู้ คือ การวิพากษ์ การรู้จักสงสัย การเป็นความรู้ที่พร้อมที่ผิดได้ และมีความเป็นสาธารณะ

การให้ความสำคัญกับการมีและใช้เหตุผลของมนุษย์ในแนวคิดแบบมนุษยนิยมจึงเป็นการ ปลดปล่อยมนุษย์ในสามวิถีทาง คือ

- 1) ปลดปล่อยจากอำนาจครอบงำภายนอก เช่น ความเชื่อมงายทางศาสนา ความมงายในสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ และหันมาพึ่งพาตนเองมากขึ้น
- 2) เปิดกว้างต่อกระบวนการแสวงหาความรู้และความจริงต่อทุกคน ไม่ใช่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่อ้างถึงอำนาจพิเศษในการเป็นเจ้าของความรู้หรือความจริง
- 3) ปลดปล่อยบุคคลจากการมีทัศนะที่คับแคบเป็นอัตวิสัย คือ เชื่อว่าตัวเองถูกเสมอ และมี อคติต่อความคิดเห็นของผู้อื่น มาเป็นการเปิดรับฟังความเห็นผู้อื่น พร้อมทั้งจะถูกวิพากษ์และพร้อมที่จะ วิพากษ์คนอื่น

การมีและใช้เหตุผลของมนุษย์จึงไม่เพียงแต่การปลดปล่อยความจริง แต่ยังแสดงถึงความ เป็นอิสระทางความคิดและการ ตัดสินใจได้ด้วยตัวเองโดยไม่ถูกครอบงำจากผู้อื่น และความเท่าเทียมกัน ของมนุษย์

หากเราปรับประยุกต์ใช้แนวคิดแบบมนุษยนิยมในสังคมจะทำให้เกิดสังคมแบบมนุษยนิยมที่มี การใช้เหตุผลภายใต้การขับเคลื่อนของการวิพากษ์และสงสัย คนในสังคมจะโต้แย้งถกเถียงกันอยู่เสมอ ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ ทำให้สังคมมนุษยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากความรู้หรือนวัตกรรมที่ เกิดขึ้นใหม่จากการใช้เหตุผลของมนุษย์ ซึ่งตัวอย่างสังคมแบบมนุษยนิยมที่เห็นได้ชัดเจนในปัจจุบัน คือ สังคมเสรีนิยม (Liberalism) ของตะวันตก

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า มนุษยนิยมหมายถึงทัศนะที่ให้คุณค่าและความสำคัญสูงสุดแก่ความ เป็นมนุษย์ มุ่งแสวงหาแนวทางชีวิตที่ดีที่สุดเพื่อมนุษย์ในโลกปัจจุบัน ถือมนุษย์เป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง ทุกอย่าง ถือว่ามนุษย์มีเจตจำนงอิสระ พลังความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความพยายาม ศักยภาพ ศักดิ์ศรี โดยธรรมชาติ มนุษย์อยู่ในวิสัยต้องรับผิดชอบชะตากรรมของตนเองได้เพราะเป็นสิ่งที่เกิดจากการกระทำ ของตนเอง โลกย่อมเป็นไปตามความคิดและการกระทำของมนุษย์ สังคมแบบมนุษยนิยมจึงเป็นสังคมที่ มนุษย์ดำรงชีวิตโดยเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองในการแสวงหาความรู้และพัฒนาตนเองและสังคมให้ดีขึ้นโดยไม่พึ่งพาอำนาจเหนือธรรมชาติ

อย่างไรก็ตาม ทุกแนวคิดย่อมมีจุดบกพร่อง เพราะถ้ามองว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลาง มนุษย์เป็นผู้ กำหนดทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว ย่อมทำให้เกิดหังการของมนุษย์ ซึ่งจะนำไปสู่ความคิดที่ว่า มนุษย์สามารถทำ ได้ทุกอย่าง แม้แต่การเข้าจัดการกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมอย่างขาดสติ โดยเอาความละโมภของมนุษย์ เองเป็นที่ตั้ง สุดท้ายก็เกิดการทำลายธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งตัวมนุษย์เองด้วย แต่มนุษย์จำเป็นที่

จะต้องมีสัมมาทิฐิแล้วนำเอาศักยภาพของตนเองมาพัฒนาแล้วนำไปใช้อย่างบูรณาการ ปราศจากอคติ ลดความอหังการ ปรับตัวเพื่อเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันกับมนุษย์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล

บทสรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดเชิงมนุษยนิยมกับแนวคิดแบบวัตถุนิยม (Materialist Element) นั้น หากพิจารณาเนื้อหาทั้งหมดตามที่ได้กล่าวมาจะเห็นได้ชัดเจนว่า ปรัชญามนุษยนิยมไม่เป็นวัตถุนิยม (Non-materialism) โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เน้นในแง่จริยศาสตร์และคุณวิทยา ทั้งนี้เพราะปรัชญามนุษยนิยมมิได้ถือตามปรัชญาวัตถุนิยม หรือสสารนิยมที่ว่า โลกแห่งวัตถุธรรมที่รู้จักได้ด้วยประสาทสัมผัส รวมทั้งตัวตนที่เป็นกายเนื้อ กายหนัง และมวลประสาทสัมผัสของมนุษย์เท่านั้น คือ สิ่งที่มีสภาพเป็นจริง ส่วนความรู้สึกนึกคิดจิตใจระดับใดๆ ก็ตามของมนุษย์ เป็นเพียงคุณภาพ คุณสมบัติ หรือการทำหน้าที่ของระบบร่างกาย ซึ่งมีสมองเป็นจุดศูนย์กลาง สสารวัตถุมิได้เกิดขึ้นมาจากจิตใจ ตรงกันข้ามจิตใจต่างหากแปรสภาพขึ้นมาจากสสารวัตถุ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า “สสารวัตถุคือเนื้อแท้ (Essence) ประกอบขึ้นเป็นสรรพสิ่ง”

ตามหลักปรัชญาวัตถุนิยม ชีวิตจิตใจเป็นผลผลิตของวัตถุกับความเคลื่อนไหวหมุนเวียนทางคุณภาพและปริมาณของวัตถุภายใต้ข้อกำหนดเด็ดขาดทางวัตถุ ตลอดจนทรัพย์สินเงินทอง ในลักษณะต่างๆ ภายใต้ข้อกำหนดของวัตถุนิยมไม่มี เจตจำนงอิสระ (Free will) เพราะความเป็นไปของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทางมโนกรรม วชิกรรม กายกรรม ได้ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขทางวัตถุโดยสิ้นเชิง เมื่อถือกันถึงเพียงนี้ นับว่าเป็นการตัดมูลรากของมนุษยธรรมโดยเด็ดขาดเลยทีเดียว อนึ่งหากถือว่าอำนาจทางเศรษฐกิจที่มารวมลงที่ “อำนาจเงินตรา” คือ ตัวกำหนดวินิจัยมาตรฐานทางจริยธรรมของมวลมนุษย์แล้วไซ้ร นั่นย่อมหมายความว่า ไม่มีการยอมรับจริยธรรมสูงสุดอื่นใดของมนุษย์ คุณค่าความเป็นมนุษย์ซึ่งหล่อหลอมขึ้นมาโดยหลักจริยธรรมของมนุษย์ ย่อมเป็นไปตามอำนาจหรือพลังและสถานภาพทางเศรษฐกิจ หรือซื้อกันได้ด้วยเงินตรา ความดีความชั่ว ความถูก ความผิด ความสูงส่ง ความต่ำทรามหรือแม้แต่ความจริงความเท็จ วินิจัยกันด้วยมาตรการอย่างเดียวกัน คือ เศรษฐกิจหรือวัตถุปัจจัย กล่าวให้ชัดก็คือการถือเงินตราเป็นตัวกำหนดเด็ดขาดซึ่งคุณค่าของมนุษย์

ความหมาย ความสำคัญ และคุณค่าของความเป็นมนุษย์เริ่มต้นดำเนินไป และสิ้นสุดลงที่ข้อกำหนด โดยผลประโยชน์ทางวัตถุทั้งหมดหรือ ความจริงของชีวิตชี้ให้เห็นว่า มนุษย์เกิดมามิใช่คุณค่าและสาระแก่ชีวิตเหนือกว่านั้นแน่นอน เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า วัตถุปัจจัยเป็นพลังที่มีอิทธิพลอย่างหนึ่งในการดำรงชีพของมนุษย์ แต่มิใช่เป็นตัวกำหนดเงื่อนไข ทั้งหมดของความเป็นมนุษย์

พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นผู้หนึ่งที่ค้นพบ สถาปนาและประกาศซึ่งปรัชญามนุษยนิยม ทรงเห็นว่า อันมนุษย์เรานั้นสามารถกำหนดวัตถุและสภาพแวดล้อมทางวัตถุได้ แม้สิ่งเหล่านี้จะมีอิทธิพลกระทบต่อภาวะความเป็นไปของมนุษย์ในหลายๆ ด้านและหลายๆ ระดับก็ตาม ถึงกระนั้นจิตใจที่แผ่ด้วยพลังความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของมนุษย์ก็เป็นตัวนำมากกระบวนการทั้งปวงของมนุษย์ พระพุทธเจ้านอกจากไม่ทรงปฏิเสธความจริงทางวัตถุและความสำคัญของเศรษฐกิจปัจจัยต่อชีวิตมนุษย์แล้ว พระองค์ยังทรงสนับสนุนให้เพิ่มพูนความมั่งคั่งและมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่มนุษย์อีกด้วย ทั้งนี้ต้องไม่ลุ่มหลงมัวเมาและตีคุณค่าวัตถุเหล่านั้น เหนือคุณค่าของความเป็นมนุษย์ซึ่งเน้นทางคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม การยังมนุษย์เป็นเหยื่อสนองความอยาก โดยมนุษย์และของมนุษย์ด้วยกันก็ดี การยังมนุษย์ให้ตนเป็นทาสของผลประโยชน์และอามิสวัตถุใดๆ ก็ดี เช่นนี้ถือว่าขัดต่อปรัชญามนุษยนิยมอย่างร้ายแรง

แนวคิดต่างๆ ทางปรัชญาตะวันตกเหล่านี้สามารถปรับประยุกต์ใช้หรือให้ข้อคิดในการดำรงชีวิตอย่างไรก็ตามเหตุการณ์ในชีวิตของมนุษย์แต่ละคนหลากหลายแตกต่างกัน แนวคิดดังกล่าวเป็นเพียงตัวอย่างการใช้เหตุผลของมนุษย์ มนุษย์ไม่ควรจำกัดความคิดของตัวเองเฉพาะกรอบแนวคิดดังกล่าวเพราะมนุษย์แต่ละคนต่างมีเหตุผลมีความคิดของตัวเองมนุษย์จึงควรใช้สิ่งนั้นสร้างสรรค์วิธีการดำรงชีวิตของตน

ปรัชญามนุษยนิยมแสดงให้เห็นความจริงที่ว่า มนุษย์เกิดมาตามธรรมชาติมาแล้ว เอาแต่แสวงหาสิ่งสนองความต้องการและความจำเป็นของชีวิตส่วนกายภาพด้วยวัตถุปัจจัยเพียงระดับเดียวก็หาไม่ ไม่สักแต่ว่าขอให้ได้กิน ไม่สักแต่ว่าขอให้ได้อยู่ ไม่สักแต่ว่าขอให้ปรนเปรอความอยาก ในแนวทางเดียวกับสัตว์พวกอื่นชนิดอื่น แต่มนุษย์ที่เรียกว่าเป็นผู้ประเสริฐยังจำเป็นที่จะได้รับการสนองตอบคุณค่าทางความรู้สึกลึกซึ้งแห่งจิตวิญญาณอันละเอียดลึกซึ้ง เช่น สนองด้วยคุณค่าทางสติปัญญา ศีลธรรม มโนธรรม คุณธรรม ความคิด ความงาม ความเป็นอิสระ และมนุษยธรรมอื่นๆ ที่ทำให้สัตว์ชนิดหนึ่งพัฒนาตัวเองขึ้นสู่สภาพความเป็นมนุษย์

เอกสารอ้างอิง

เค.เอ็น. ชยติลเลเก. (2556). **พุทธญาณวิทยา**. แปลโดย ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

จรรยา สุภาพ. (2522). **หลักรัฐศาสตร์**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2518). **ปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง**. กรุงเทพฯ: แพร่วิทยา.

จวงจื่อ. . (2556). **จวงจื่อ ฉบับสมบูรณ์**. แปลโดย สุรติ ปรีชาธรรม. กรุงเทพฯ: โอเพนบุ๊กส์.

เจษฎา ทองรุ่งโรจน์. (2557). **พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ปรัชญา**. กรุงเทพฯ:

ชัยวัฒน์ อัตพัฒน. (2520). **จริยศาสตร์**. กรุงเทพฯ: รวมคำแหง.

ชาร์ลส์ ดาร์วิน. (2558). **กำเนิดสปีชีส์.(The Origin of Spicics)**. แปลโดย ดร.นำชัย ชีววิวรรณ และคณะ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สารคดี.

ซี.อี.เอ็ม.โจด. (2521). **ปรัชญา (Philosophy)**. แปลโดย วิทย์ วิศทเวทย์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

เดือน คำดี. (2522). **ปรัชญาตะวันตก**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

บุญทัน ดอกไธสง. (2523). **พื้นฐานแนวคิดและปรัชญาทางการเมือง**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ประทุม อังกูโรหิต. (2519). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความคิดของวิตต์เกินสไตน์เกี่ยวกับความหมายของปรัชญา**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. แผนกปรัชญา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2549). **ปรัชญากับวิถีชีวิต**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.

เปลโต. (2553). **โสกราตีส**. แปลโดย ส.ศิริรักษ์.พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: สยาม.

พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี. (เหมประไพ). (2557). **การศึกษาเชิงวิพากษ์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับความเป็นจริงในพุทธปรัชญาเถรวาท**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระราชวรมนูรี (ประยูร ธมมจิตโต). (2540). **ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สยาม.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2550). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

_____. (2553). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

พระราชวรมนูรี (ประยูร ธมมจิตโต). (2523). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- สมิ์คร บุศราวาศ. (2496). **พุทธปรัชญา**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. (2524). **พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน ย่อความพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี**.
กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ส.เสถบุตร. (2500). **New Modern English Dictionary**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- อัสสเถระ. (2518). **การบรรยายธรรมของอัสสเถระ**. กรุงเทพฯ: วัดมหาธาตุ.
- Decken, Alfons. (1974). **Process & Permacnce in Ethics**. New York: Paulist Press.
- Eacker, Tay.N. (1975). **The Problems of Philosophy and psychology**. Chicago: Nelson-Hall.
- Feinbery, Joel. (1969). **Reason and responsibility of Philosophy**. Califomis: Dickenson Publishing
Company Inc.
- George E.Moore. (1912). **Ethics**. London: Oxford University Press.
- Ian Brownlie. (1971). **Basic Ducuments on Human Right**. London: Larendon, Press.
- Josiah Royce. (1968). **The Philosophy of Loyalty**. New York: The MacMillan Co.
-